

Αναστάσιος Μουμτζάκης
(απόσπασμα από ομιλία)

Χρίστος Α. Τσολάκης

Πρόθεσή μου είναι, φίλες και φίλοι, να ιχνογραφήσω με απλές γραμμές το ιστορικό πλαίσιο, το πλαίσιο παιδείας, αν θέλετε, μέσα στο οποίο λειτούργησε ο Τάσος Μουμτζάκης. Μόνο έτσι, πιστεύω, ότι κατανοείται το έργο του και παίρνει τις σωστές διαστάσεις. Θέλω να πω πως ο Μουμτζάκης δεν υπήρξε ο συνήθης φιλόλογος ή ο συνήθης σχολικός σύμβουλος που εκτελεί ό,τι κάθε φορά εντέλλεται το Υπουργείο Παιδείας. Χωρίς να αγνοεί τα νόμιμα και τα υπηρεσιακά, τα οποία σέβεται και τιμά, διότι πρωτίστως σέβεται και τιμά τη Δημοκρατία και την Πολιτεία στην οποία ανήκει, χωρίς να αδιαφορεί, λοιπόν, γι' αυτά (από την Παιδεία του και όχι από παραταξιακή ή κομματική ιδεολογία), εντάσσεται στη χορεία εκείνων των ξεχωριστών πνευματικών ανθρώπων που δίδαξαν την ελεύθερη σκέψη και θεμελίωσαν πάνω της δημιουργική / κριτική / ενεργητική τη σχέση του ελληνισμού με τους μεγάλους προγόνους του, ανανεώνοντας το ιδανικό που έδειξε ο ελληνικός λόγος: «ελεύθερη η σκέψη, και η πορεία προς την ελεύθερη σκέψη ελεύθερη κι αυτή μέσα στην ελεύθερη Πολιτεία του ελεύθερου λόγου».

Αυτού του είδους η πορεία, όμως, στηρίζεται στην παιδεία. Και η παιδεία θέλει **ἀρετήν καί τόλμην**.

Είναι ταυτόσημη με την ελευθερία. Ελευθερία και παιδεία «ὑψιστα ἀγαθὰ δι' αἰθέρα οὐρανίαν τεκνωθέντα ὧν Ὀλυμπος πατήρ μόνος», θα μας έλεγε ο αρχαίος μας πρόγονος. Κι εδώ βρίσκεται το στίγμα του Μουμτζάκη. Ισχύει γι' αυτόν ό,τι ισχύει για ελάχιστους ανθρώπους, κι αυτό είναι ο λόγος του Περικλή: **«Τό εὐδαιμον, τό ἐλεύθερον, το δ' ἐλεύθερον, το εὐψυχον»**. Που σημαίνει (για να παρακάμψουμε τα πεδία των μαχών): στην πληρότητα φτάνει μόνο ο ελεύθερος, στην ελευθερία φτάνει πάλι ο γενναίος (εὐψυχος), αυτός που είναι από γέννα αυτός που η ψυχή του έχει δεχθεί την επίδραση της παιδείας. Και παιδεία θα πει «να μη μετράς, να μη λογαριάζεις, να ψηλώνεις σαν το δέντρο που δεν βιάζει τους χυμούς του, που αδείλιαστο αψηφάει τις ανοιξιάτικες μπόρες, χωρίς να φοβάται μη δεν έρθει το καλοκαίρι· το καλοκαίρι έρχεται· έρχεται όμως, μόνον για εκείνους που ξέρουν να περιμένουν, σαν να είχαν μπροστά τους την αιωνιότητα»: νηφάλιοι και ατάραχοι με μια γαλήνη ολύμπια στο πρόσωπό τους και σε κάθε τους κύτταρο.

Αυτός ήταν ο πνευματικός εξοπλισμός του Μουμτζάκη και τον διαπίστωνες σε κάθε του συμπεριφορά: από την ανθρώπινη καλημέρα που σου έλεγε ως τις λεπτότερες αποχρώσεις των πιο διεισδυτικών/αναλυτικών στοχασμών που σου ανέλυε, όταν συνεργαζόσουν μαζί του και ερευνούσατε θέματα παιδαγωγικά, διδακτικά, φιλολογικά, λογοτεχνικά, γλωσσικά, καλλιτεχνικά. Βάθος και πολυμέρεια και πολυειδεια. Αυτά ήταν κάποια από τα γνωρίσματά του. Και όλα αυτά χωρίς ίχνος αλαζονείας, έπαρσης ή κομπασμού. Αυτά ήταν ξένα στον αδαμάντινο χαρακτήρα του. Ήταν απλός. Του είχε δοθεί αυτή η χάρη. Κοντά του ένιωθες άνετα. Ήταν σοφός. Και η πιο μεγάλη σοφία του ήταν να κρύβει τη σοφία του με τον μαγικό μανδύα της βαθιάς ψυχής. Αυτήν την ψυχή την δεχόσουν παντού και πάντοτε αγαθή. Είχε ένα γέλιο χαρακτηριστικό που αναδυόταν με έναν λυγμό χαράς που τον ένιωθες να εκπηγάζει από την καρδιά του με διακριτική αιδημοσύνη, θαρρείς και φοβόταν ότι κάποιον θα ενοχλήσει, ενώ την ίδια στιγμή ένα συγκρατημένο χαμόγελο σφράγιζε το πρόσωπό του.

Το βαθύτερο πιστεύω του τον έφευγε κοντά στους εκλεκτούς του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού, του μόνου υγιούς Κινήματος που κοίταξε κατάματα τα εκπαιδευτικά μας πράγματα και ζήτησε τις λύσεις τους, πέρα από κομματικές και παραταξιακές θέσεις, στην παιδεία. Σταθερός του σκοπός ήταν η αναγέννηση της ελληνικής κοινωνίας, μέσα από το αναγεννημένο ελληνικό Σχολείο. Αυτά τα ενστερνιζόταν ο Μουμτζάκης. Ήξερε ότι η νεοελληνική γλώσσα, στην οποία αφιέρωσε ολόκληρη τη ζωή του, δεν ήταν παρά η αιχμή του δόρατος που νικηφόρο θα μας άνοιγε το πεδίο των προσπαθειών για την οικοδόμηση του νεοελληνικού πολιτισμού. Είχε εμβαθύνει στους μεγάλους του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού και δεχόταν μαζί τους: ότι «ο δημοτικισμός είναι σάλπισμα γενικής αναγέννησης· ότι όλη η νεοελληνική ζωή αναγνωρίζεται και υψώνεται και εισέρχεται στον κύκλο της διανοητικής ενέργειας και της καλλιτεχνικής προσπάθειας και ότι γίνεται το πρώτο υλικό για τη δημιουργία του νέου πολιτισμού μας».

Οι άνθρωποι αυτού του αναγεννησιακού οραματισμού και ο Μουμτζάκης αναγεννημένοι οι ίδιοι με την παιδεία (όρθρος πνευμάτων και μέσα φως η παιδεία) πίστευαν και πιστεύουν ότι χρέος τους είναι να φέρουν τον όρθρο και στις ψυχές των άλλων Ελλήνων. Ο δημοτικισμός γι' αυτούς δεν είναι παρά «η καθυστερημένη και γι' αυτό πολύ ιδιόρρυθμη εκδήλωση μιας επανάστασης που η Δύση την είχε κάνει μεταξύ ενδέκατου και δέκατου τέταρτου αιώνα».

Αυτό το όραμα συγκινούσε τον Μουμτζάκη και του 'δινε φτερά και σιγουριά να αγωνίζεται χωρίς κραυγές και παράλληλα να εμπνέει και τους άλλους όχι με μεγαλοστομίες και χίμαιρες (Αυτά όσοι καλά τον γνωρίσαμε το ξέρουμε ότι του ήταν ξένα), αλλά μέσα από την ίδια του την πράξη, την καθημερινή, την ανθρώπινη, τη διδακτική, μέσα από το καθημερινό είναι και γίνεσθαι. Ήταν γειωμένος παρόλο που το βλέμμα του γαλήνιο πάντα κοίταζε σταθερά τον ουρανό αυτού του πολιτισμού που λαχταρούσε. Ήξερε ότι βρισκόταν πολύ μακριά από ένα τέτοιο «τέρμα», αλλά ήξερε μαζί ότι η ευθύνη έπεφτε βαριά πάνω στους ώμους κάθε «πνευματικού ανθρώπου και οραματιστή». Ήξερε «ότι χρειαζόταν ακόμη τεράστια προσπάθεια», για να πούμε μια μέρα πως έχουμε επιτελέσει αυτό το χρέος.

Κι ούτε πίστευε ότι η Ευρώπη με την οικονομία της και την τεχνολογία της θα μας υψώσει λύνοντάς μας κάθε μας πρόβλημα. Κάθε μεσσιανισμός, και ο ευρωπαϊκός, του ήταν ξένος. Ναι, μου έλεγε κάποτε, στην Ευρώπη με «τα αρώματα όμως που βγάζουν τα χώματα της δικής μας γης». Μεσσιανικές αντιλήψεις τού «εδώ και τώρα» δεν τον ξεγελούσαν, όπως συμβαίνει συνήθως με τους ανθρώπους που βιάζονται να βρουν τις λύσεις των προβλημάτων τους στην εφήμερη πρακτική. Αυτήν δεν την αρνιόταν. Ωστόσο, η ανθρωπιστική του παιδεία και ο αγαπημένος του Μακρυγιάννης του είχαν διδάξει τη βαθιά ψυχή. Και τον ουσιώδη προβληματισμό. Ήξερε καλά ότι η αλήθεια δεν επιπολάζει, αλλά βρίσκεται «εις τόν βυθόν» κατά την φράση του μεγάλου μας προγόνου. Γι' αυτό και ενέπνεε με τη συμπεριφορά του, τον λόγο του, προφορικό και γραπτό, με τη διδασκαλία του και το συγγραφικό του έργο, ενέπνεε πίστη στις αξίες του δικού του (και δικού μας) πατρογονικού πολιτισμού, τον οποίο δεν υπονόμει, όπως συνήθως γίνεται ακόμη και από διανοούμενους αυτού του τύπου, δεν τον υπονόμει ως παρωχημένο και ανεπαρκή, αλλά έδειχνε σταθερά τον βράχο των αξιών μέσα σε μια κοινωνία που κλυδωνίζεται στον στρόβιλο του νεοβαρβαρισμού. Έδειχνε σταθερά και υπηρετούσε με συνέπεια τις αξίες του δικαίου, του νόμου, της παρρησίας, του λόγου, του θείου, του κάλλους, της ευθύτητας, της αμεσότητας, της Δημοκρατίας, του μέτρου, αξίες που για λογαριασμό όλου του κόσμου είχε

κατακτήσει ο Ελληνισμός, τον οποίο τόσο ουσιαστικά ερευνούσε/μελετούσε και βίωνε ο Μουμτζάκης.

Κι αυτά την ώρα που έβλεπε γύρω του τον αμοραλισμό να υποσκάπτει τα πάντα. Κάποτε, όταν το κακό πλεόναζε, κλεινόταν στον εαυτό του με μια διάθεση ενδοσκοπική τόσο για να βρει ασφαλές καταφύγιο, όσο και για να αντλήσει δυνάμεις για μια νέα δυναμικότερη εξόρμηση πάνω στην ίδια πορεία και με τον ίδιο προσανατολισμό. Μέγα το αποθεματικό του δυναμικό· από αυτό αντλούσε και ανανεωνόταν, ανανεώνοντας και τους άλλους.